

Esport i relacions internacionals (1919 - 1939): l'Olimpíada popular de 1936

Gabriel Colomé i Jeroni Sureda

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

El Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB) publica treballs amb l'objectiu de facilitar el debat científic. La inclusió d'aquest text no limita una futura publicació per part de l'autor, que conserva la totalitat dels seus drets. Queda terminantment prohibida la reproducció, total o parcial, d'aquesta publicació sense el consentiment previ del seu autor.

Aquest text coordinat pel Dr. Gabriel Colomé, inclou els resultats de la recerca portada a terme pels autors amb la intenció d'organitzar l'Olimpíada Popular de Barcelona el 1936.

Ref. WP020

Per fer referència a aquest document, podeu utilitzar la següent referència:

Colomé, Gabriel, coord.; Sureda, Jeroni (1994): Esport i relacions internacionals (1919 - 1939): l'Olimpíada popular de 1936 [article en línia]. Barcelona: Centre d'Estudis Olímpics UAB. [Consultat: dd/mm/yy]
<http://olympicstudies.uab.es/pdf/wp020_cat.pdf>

[Data de publicació: 1995]

SUMARI

I. INTRODUCCIÓ.

1. El sistema d'entreguerres.
2. La situació d'Espanya en el sistema internacional.

II. L'OLIMPIADA POPULAR DE BARCELONA DE 1936.

1. Antecedents.
  - A. El marc de l'Olimpiada Popular de 1936.
  - B. El marc legal: perquè a Barcelona?
  - C. La tradició esportiva.
  - D. La tradició obrera i associativa.
  - E. L'esport com a eina de redreçament nacional.
  - F. El marc estatal.
  - G. El marc europeu.
  - H. La situació de les Internacionals Obreres.
2. L'organització de l'Olimpiada Popular.
  - A. El CCEP.
  - B. El finançament.
  - C. La participació.
3. Percepció: Olimpiada Popular o Setmana del Folklore.
  - A. Els organitzadors.
  - B. Els grups polítics.
  - C. El nom.
  - D. Els participants.
4. El món esportiu.

III. INTERPRETACIONS.

1. Berlín vs. Barcelona?
2. El paper de la Unió Soviètica.
3. Les Brigades Internacionals.
4. Límits a la influència de l'esport en les relacions internacionals.
5. Evolució de l'apropiació nacionalista de l'esport per part de l'Estat.

BIBLIOGRAFIA

I. INTRODUCCIÓ

1. El sistema d'entreguerres

Els canvis soferts en el mapa d'Europa després de la Gran Guerra afectaren l'estructura del sistema internacional, un sistema d'equilibri multipolar que a grans trets s'havia mantingut des de la Pau de Westfàlia de 1648.

La caiguda dels imperis centrals d'Alemanya i d'Àustria - Hongria deixava fora de joc dues potències essencials del sistema anterior. Aquesta desfeta suposa l'aparició de nous estats, mancats d'un espai en el nou ordre. La revolució russa trencava a més la gairebé unitat ideològica del sistema eurocentrista fins aleshores dominant: per primer cop un estat europeu adoptava un règim polític que no respectava el mode de producció capitalista. I fora d'Europa dues noves potències, els Estats Units i el Japó, començaven a ser emergents, tot i no jugar el paper que els corresponia a l'escenari internacional.

La manca de participació dels Estats Units i de la Unió Soviètica en el sistema sortit de Versalles, cap dels dos eren membres de la Societat de Nacions, i la recerca d'un nou equilibri, converteixen aquest període en una etapa de transició, i les transicions obren noves fronteres, donen noves possibilitats d'acció en la política internacional.

2. La situació d'Espanya en el sistema internacional

A Espanya, neutral durant la guerra, no hi ha un trencament amb el passat a l'any 1918. El canvi de règim no arribarà fins a 1931 amb l'arribada de la II República, si bé cal tenir en compte el període que representa la Dictadura del General Primo de Rivera.

Si les transicions serveixen per fer somniar als internacionalistes, també ens permeten saber fins a quin punt la política exterior dels estats està condicionada per tot un seguit de factors que van molt més enllà del sistema polític del moment, o són, en canvi, fruit de la política interior.

No tots els estats tenen els mateixos interessos. Una medalla olímpica o el guanyar un campionat internacional, per posar dos exemples, no té el mateix valor per a un estat petit que per a un de gran. Per això la utilització de l'esport per part dels estats pot tenir vessants diferents i per això cal saber quin rol, quin paper vol, i pot, jugar un estat determinat, per veure quin model d'explotació esportiva l'hi va a mida.

El ventall de possibilitats teòriques que oferia la inestable situació internacional sembla que no fou esgotat en la pràctica en el cas d'Espanya. Ni els canvis dintre de la Monarquia ni la República representen cap trencament amb la política exterior espanyola tradicional. Segons M^a de los Ángeles Egido:

"La República, a pesar de las intenciones, representó de hecho una continuidad respecto a la línea de política exterior iniciada en el período precedente. En efecto, se mantuvo la orientación esencial hacia el bloque franco- británico, aunque sin firmar alianzas que lo ratificasen, la neutralidad como fórmula

oficial y una voluntad de cooperación y y amistad desinteresada con todas las naciones, ahora en el marco de la Sociedad de Naciones, colaborando tácticamente con los neutrales y dedicando una especial atención a los países de nuestra lengua y cultura."

(Egido, 1990, p. 611)

Els possibles canvis que s'haurien pogut produir en la política exterior espanyola un cop proclamada la república no es varen materialitzar per manca de definició dels responsables polítics, per l'existència d'un cos diplomàtic poc addicte al nou règim i també per la manca de continuïtat dels que prenen decisions. En el últims vint mesos abans del cop d'estat de 1936 hi ha cinc ministres diferents encarregats de les relacions exteriors.

Cal qüestionar doncs si va existir la voluntat política de portar a terme una política exterior concreta. Cal també veure si la situació econòmica i estratègica, si la potència militar permetien cap nivell d'autonomia en aquest sentit, es a dir si Espanya podia permetre's el luxe de tenir una política exterior pròpia.

II.-L'OLIMPIADA POPULAR DE BARCELONA DE 1936

1.- Antecedents

Abans que a l'any 1986 Barcelona fos nominada per organitzar dels Jocs Olímpics de 1992, la ciutat havia estat candidata tot un grapat de vegades. En el període d'entre-guerres hi hagué els intents per celebrar a la ciutat comtal les olimpíades de 1924 , 1936 i 1940. El seguit de fracassos que la candidatura de Barcelona va patir serveixen com a model per poder estudiar les característiques de l'olimpisme d'aquell temps i al mateix mostren com el moviment olímpic, per bé o per malament, ha anat canviant el seu paper a l'escenari internacional, tot i mantenir uns trets específics a la llarg de la seva història.

Als intents esmentats caldria afegir-hi les passes donades per Elias i Juncosa per tractar d'influir el Baró de Coubertin perquè triés Barcelona com a seu olímpica pels Jocs de 1920. D'aquesta primera temptativa en parla Andreu Marcé Varela. Els trufos eren en aquesta vegada el fet que Espanya s'havia mantingut neutral a la tot just acabada guerra i per això no estava sacsejada per la destrucció com molts d'altres indrets del Continent. Aquest primer cop l'acció fou poc més que un sondeig, una gestió personal.

El cas de 1924 ja fou una petició més formal, però el president del CIO, Baró de Coubertin, havia expressat el seu desig de poder presidir un altre cop uns jocs a Paris, després del fracàs de 1900. Però cal esmentar un seguit de fets referents a les relacions entre els promotors de la candidatura de Barcelona'24, la Mancomunitat catalana governada pels regionalistes i el Comitè Olímpic Espanyol (COE). El president del COE, Marquès de Villamejor, envià, 1920, un telegrama als promotors en els següents termes:

"...reunido el CIO, rechazó unánimemente la proposición que había hecho la Mancomunidad catalana de que se celebrase en Barcelona la próxima olimpiada. El Comité español solicitó que la Olimpiada se celebre en España. Esta petición se tomó en consideración para decidir, pues igual demanda formulan Italia y los Estados Unidos."

(Pujadas-Santacana, 1990, p.41).

Després de les consultes pertinents el CIO va recordar que els Jocs s'atribuïen a una ciutat, mai a un país. La candidatura de Barcelona fou, finalment, acceptada.

Per als jocs de 1936 i 1940 els motius del rebuig a la candidatura de Barcelona es degueren a dos tipus de causes: el primer tipus tindria a veure amb la situació internacional. La creixent importància de l'olimpisme pels motius esmentats abans feu que de cada cop més hi hagués competència a l'hora d'adjudicar una seu olímpica. Però a més hi havia una llista d'espera llarga. A l'any 1931 quan s'havia de decidir el lloc de celebració dels jocs de 1936 Roma i Berlín aspiraven també a ser seus olímpiques. En el cas de Berlín, la qual finalment se'n va dur els jocs a casa, cal tenir en compte que ja havia estat triada per als jocs de 1916, i que la nova situació després de la l'enteniment entre França i la república de Weimar feia creure en una nova etapa de pau a Europa. Donar els jocs a Berlín era un gest de clar contingut polític de suport a la distensió.

L'altre tipus de motiu cal cercar-los en coincidències molt curioses. A Barcelona s'havia de celebrar una sessió del CIO en la qual s'hauria d'haver triat la seu de 1936. Però la data fixada era per a finals del mes d'Abril. La proclamació de la República, encara que d'una manera modèlica, sense gaire incidents, no podia deixar de preocupar als pares de l'olimpisme, la majoria dels quals es varen negar a venir a Barcelona, i varen enviar el seu vot per correu.

En aquesta sessió estava previst que es donaria el vist i plau a la candidatura de Barcelona per els Jocs Olímpics Oficials de 1936. Segons Alfred Bosch, en el seu estudi sobre l'evolució de l'olimpisme a Barcelona:

"Es produïren algunes tensions entre els representants del Comitè Olímpic Espanyol i els alts càrrecs republicans, que esclataren a l'hora de fer sonar La Marsellesa: el mateix Baró de Güell sembla que contribuí porfidiosament a desprestigiar el projecte que ell mateix havia concebut."

(BOSCH, A., 1992, pàg. 36).

Si això passava a 1931 cal pensar que la victòria de les esquerres a les eleccions de 1936 hauria encara allunyat els dirigents esportius espanyols encara més de la realitat política del moment, tot i haver variat una mica la composició del COE des de la vinguda de la República.

A. El marc de l'Olimpíada Popular de 1936

La frustrada olimpíada popular que s'havia de celebrar a Barcelona en el mes de Juliol de 1936, és un dels pocs esdeveniments esportius de caràcter internacional, no només bilateral, que va tenir una ciutat de la República Espanyola com a escenari.

L'Olimpíada Popular de Barcelona no va arribar a inaugurar-se, perquè el dia previst per a l'obertura, va coincidir amb l'esclat de la Guerra Civil Espanyola. Això fa que les anàlisis posteriors no es puguin fer prenent com a base d'informació el que hauria passat, sinó tenint en compte els actors i factors que estaven implicats en la preparació d'aquest festival esportiu.

B. El marc legal: perquè a Barcelona?

Un article del diari conservador barceloní *La Veu de Catalunya* del dia 15 de juliol de 1936, deia, tot acusant l'Olimpíada Popular que estava a punt de començar de comunista, que els motius pels quals Moscó havia triat Barcelona com a seu de la trobada esportiva que estava a punt de començar eren dos: pel fet d'ésser la primera ciutat esportiva de la Península, i perquè gaudia de les millors instal·lacions. El que no es plantejava a l'article era el perquè d'una Olimpíada Popular a Barcelona i no pas a una altra ciutat europea. Entre les causes que poden explicar les raons de la convocatòria d'una olimpíada popular a Barcelona hi ha la seva tradició esportiva, olímpica, obrera, nacionalista i associativa.

C. La tradició esportiva

La tradició esportiva a Barcelona tenia uns trets diferents a la d'altres indrets d'Espanya. Es un fet consensuat que a tot arreu l'esport neix com a activitat privada, i que en principi l'Estat no hi té res a dir. Però en arribar a la Gran Guerra, aquesta activitat no era ja un feu de l'aristocràcia (recordem esports com la boxa, l'esgrima o l'equitació) i en canvi anava lligat a la burgesia industrialitzada (un exemple en són els esports lligats al motor). Burgesa o aristocrata l'afecció a la pràctica de l'esport era a començaments del segle de caire elitista. Aquest esport burgès no ha d'estranyar que justament tingués el seu ressò més gran a Catalunya, la zona peninsular més industrialitzada.

Així és curiós veure com hi ha diferència entre els esports practicats a Madrid o a Barcelona abans de la guerra del 14. Mentre que a Madrid predominaven els esports de caire militar o aristocràtic com el tir, l'esgrima o l'hípica, en canvi a Barcelona el que hi ha són esports com l'automobilisme o els esports nàutics, (Barcelona és a la vora del mar).

En aquest període anterior a la guerra no hi ha implantació de l'esport olímpic rei: l'atletisme, el qual no tindrà molt de ressò fins als anys 30.

D. La tradició obrera i associativa

El període d'entre-guerres va representar en el camp de l'esport el reforç de dos discursos que anaren lligats: d'una banda els canvis socials, una més gran organització de les associacions obreres permeteren un augment del temps lliure, i l'esport n'era una part important. D'altra banda es va accentuar la intervenció dels estats en l'esport, un cop vista la influència d'aquest.

Barcelona, capdavantera de les lluites obreres i del sindicalisme des del segle XIX estava en bones condicions per mobilitzar la població treballadora envers un esdeveniment esportiu com el de l'Olimpíada Popular. En canvi, tot i la tradició obrera i esportiva de la ciutat i de la regió industrial que l'envolta, no hi havia una implantació de les internacionals esportives obreres. Potser hi té alguna cosa a veure l'existència d'un corrent del moviment obrer afiliat a l'anarquisme, però també el fet que la pràctica esportiva es duqués a terme mitjançant les seccions esportius d'ateneus populars no partidaris, tot i ésser obrers.

L'anarquisme és considerat com un element significatiu de Barcelona dintre del moviment obrer. En canvi no trobem Internacionals esportives anarquistes. Una possible explicació la donen Pujades i Santacana (pàg 60)

en creure que els dirigents anarquistes no tenien interès per l'esport o l'educació física. En canvi molts dels ateneus populars barcelonins estaven formats per anarquistes, i també eren anarquistes molts dels components de llurs seccions gimnàstiques o esportives. Per què no fou explotat aquest interès envers l'esport dels anarquistes com a individus? Potser una explicació la trobaríem en el fet que els objectius dels ateneus eren aconseguir l'esbarjo i un més gran desenvolupament cultural dels seus membres i no volgueren deslligar l'esport de les altres activitats. Això vol dir menysprear l'esperit competitiu que acostuma a anar lligat a l'esport.

D'altra banda tant en el sí del moviment anarquista com a les esquerres, obreres o no, hi ha hagut sempre alguns sectors que han cregut que l'esport era una manera de perdre el temps, temps que podria haver estat emprat millor en la lluita per aconseguir el poder polític i econòmic (STEINBERG D, 1978, pàg.233).

Així doncs, les bases de la tradició esportiva obrera que farà possible l'organització de l'Olimpíada Popular al 1936, provenen dels ateneus populars, dels clubs obrers i de les associacions esportives; són principalment de tipus base i tenen el seu punt més alt en el temps de la República.

E. L'esport com a eina de redreçament nacional

L'esport era considerat també com a una eina de cohesió social, d'identificació amb un grup. La percepció d'aquesta possible instrumentalització de l'esport no s'ha tingut amb la mateixa rapidesa a tot arreu. la història de l'esport i de l'olimpisme va molt lligada a l'assumpció per part dels governs, dels partits, i també dels poders econòmics, de les possibilitats que dona l'esport. Un poc més amunt hem parlat de la manca de percepció, de la "poca vista" que tingueren els dirigents esportius anarquistes. No foren els únics. En el Rapport Intermédiaire , ja es diu que quan Hitler va arribar al poder "il n'a, de toute évidence, pas eu conscience de l'énorme potentiel politique de ces Jeux" (pàg. 79) Les noves autoritats alemanyes n'apendrien ben aviat.

En el cas d'Espanya i de Catalunya tant les institucions públiques com els partits també aprengueren que l'esport era un element socialitzador, en aquest cas nacional o estatal. I això volia dir el començament de polítiques esportives que tot plegat feren que el nombre de practicants pugés en aquest període. La popularització de l'esport també fou esperonada per l'olimpisme i la premsa esportiva.

Amb la vinguda de la Dictadura del General Primo de Rivera a 1924 i la supressió de la Mancomunitat de Catalunya, l'esport és un altre element per enfortir el sentiment nacionalista. Això és visible des del periòdic *La Rambla*. Com passaria després en els anys de l'altra dictadura espanyola, l'esport serveix de substitut a les activitats polítiques nacionalistes no permeses.

Amb la proclamació de la República a 1931, els partits polítics, nacionalistes o no, fan seus part dels ideals de vida sana, de companyonia , emmirallats en l'exemple dels sokols txecs. Aquesta tendència va afavorir la creació d'agrupaments juvenils que, alguns podien creure eren massa semblants a les organitzacions de joves de caràcter paramilitar que hi havia als països amb govern feixista o nazi. Per això les Joventuts d'Esquerra Republicana JERC hagueren de lluitar per demostrar que el seu ideal era el moviment scout de Baden Powell i no la sintonia del "Giovinezza".

F. El marc estatal

L'esperit que feu possible l'organització de l'Olimpíada Popular anava molt lligat a un fet polític d'abast estatal: la victòria de les esquerres a les eleccions generals espanyoles del mes de febrer de 1936. El resultat de les eleccions va representar un canvi en el govern de Madrid, però també la recuperació de les institucions catalanes que havien quedat suspeses després dels fets d'Octubre de 1934. Entre els partits guanyadors hi havia també una novetat: la formació d'un Front Popular, a la manera com s'havia fet a França, i en el qual hi participarien a més dels petits partits liberals d'esquerra, els partits comunistes i socialistes. Aquests tres fets haurien d'haver donat confiança als organitzadors barcelonins: s'havia recuperat la llibertat nacional, s'havia aconseguit una sintonia amb el govern estatal, les esquerres estaven unides i a més tot i l'ambient enrurit d'Europa a França també hi hauria una victòria del Front Popular a les eleccions celebrades entre el mes d'abril i maig del mateix any de 1936, amb la qual cosa les relacions entre els governs d'Espanya i França haurien en teoria d'ésser bones.

G. El marc europeu

El mes de juliol de 1936 fou decisiu per a l'evolució del sistema de seguretat que s'havia dissenyat tot just acabada la Gran Guerra. La presència del Negus a Ginebra no va evitar que s'aixequessin les sancions imposades per la Societat de Nacions a Itàlia com a potència agressora. L'ocupació de la Renània per part de l'Alemanya Hitleriana i la impunitat amb la qual Itàlia havia conquerit Abissínia feren veure en aquell mes de juliol que la SDN, abans considerada com la resposta als perills d'una nova guerra, no tenia l'autoritat suficient per a mantenir l'ordre internacional. Quedaven enrere per cert les veus que creien que les regnes de l'esport internacional haurien de passar del CIO a una institució més democràtica, com podria haver estat la pròpia SDN. (I paradoxalment sembla que de la feblesa de la SDN, el CIO en treia profit, tot enfortint-se encara més).

El fet que les ocupacions vinguessin de part dels dos règims feixistes implantats a Europa, pot fer entendre que a l'any anterior els partits socialistes i comunistes dels països democràtics, partits fins aleshores enfrontats formessin coalicions electorals conegudes amb el nom de Fronts Populars. La pujada al poder central del Front Popular després de les eleccions generals de febrer de 1936 posa a Espanya en sintonia amb la veïna França a on també els partits del Front Popular guanyarien les eleccions poc després.

I entre els camps de lluita contra els totalitarismes feixistes n'hi havia un particularment llépol, el de la preparació dels Jocs Olímpics de Berlín, previstos per a l'estiu de 1936.

A 1936 hi havia alguns canvis en relació als jocs anteriors. Abans els governs havien donat suport als Jocs Olímpics oficials, mentre que les altres celebracions esportives obreres només estaven propulsades per organitzacions sindicals i polítiques d'esquerres. Amb el Front Popular l'embranchida esquerrana és molt més forta, a més hi ha governs en els quals hi ha els partits socialista i comunista. Quina actitud prendran envers els Jocs Olímpics oficials? Es comportaran més com a institucions al servei de l'estat o com a institucions al servei de la classe que representen? L'Olimpíada Popular de Barcelona és un bon exemple per veure i entendre les relacions de classe i els límits de la suposada força de la unió de les esquerres europees. En el cas de França sembla que el govern de Blum veié la importància de l'esport tot endegant un Consell Superior De l'Educació Física i L'Esport, i incloent-hi membres de la FSGT (Fédération Sportive et Gymnique du Travail), un nou

organisme que fou el resultat de la fusió de les associacions esportives comunista i socialista. El govern del Front Popular va encendre una espelma a cada sant, i això volia dir mantenir la decisió del govern anterior de no boicotejar els jocs de Berlín, decisió que s'havia presa el 19 de març de 1936, abans de les eleccions, però fent balança amb una subvenció a la participació francesa a l'Olimpíada Popular de Barcelona. (Pujades & Santacana pàg 87).

H. La situació de les Internacionals Obreres

La política dels partits comunistes i socialistes de fer un Front Comú contra el feixisme amb el nom de Front Popular, també fou seguida pels respectius sindicats. I de rebot les internacionals esportives obreres també foren convidades a treballar juntes, tot i haver estat enfrontades gairebé a mort en el passat. El grau de relació entre les associacions i els associats de l'antiga Internacional Roja i els de la Internacional Socialista de Luzerna varia d'un indret a un altre. Pel cas que ens ocupa el de l'Olimpíada Popular, aquesta situació de "lluna de mel oficial" entre les diferents agrupacions esportives obreres era teòricament un bon presagi per a la convocatòria de Barcelona.

2. L'organització de l'Olimpíada Popular

A. El CCEP

La idea d'organitzar una Olimpíada Popular a Barcelona vingué des de la base, segons una idea del COMITÈ CATALÀ PRO ESPORT POPULAR (CCEP), una agrupació d'entitats esportives i culturals barcelonines, la qual havia nascut poc després de les eleccions de 1936 amb l'objectiu de fomentar l'esport entre els treballadors. El CCEP va nàixer sense lligams amb el poder, però amb sintonia amb el discurs antifeixista d'aquell. La seva primera iniciativa fou la celebració d'un festival esportiu com a mostra de solidaritat amb Thaelman, un esportista alemany empresonat per ésser comunista. La Copa Thaelman era un acte a favor d'un esportista i en contra d'un govern d'un estat a la capital del qual estaven a punt de començar els Jocs Olímpics. Això pot fer entendre que existís un ambient d'escalfament propici a l'intent d'organitzar uns Jocs Paral·lels, una Olimpíada Popular a Barcelona. Si tenim en compte que els Jocs oficials estaven previstos per a principis del mes d'Agost i que la copa Thelman es va disputar el més d'Abril, només mancaven tres mesos per posar a punt l'Olimpíada Popular.

Que el CCEP fos capaç de cuidar-se'n de l'organització d'un esdeveniment internacional de tanta alçada en tan poc temps poc explicar que en els treballs relacionats amb els Jocs Populars de Barcelona es parli d'altres iniciatives.

Així Alfred Bosch esmenta la possibilitat que la idea vingüés de l'ambaixador de la Unió Soviètica, Antonov Ovsenko, al qual s'afegiren institucions obreres.

Paul Martin posa el govern espanyol com a promotor de l'Olimpíada Popular:

"The Spanish Republican Government called for a demonstration against the Berlín Olympics by holding an alternative Olympiada Popular, at the Sports stadium in Barcelona. This was done by

appealing to workers'sports groups throughout Europe and elsewhere in the world to send teams for the competition and in so doing, presaging the appeal for international volunteers - the International Brigades - for a more desperate cause in the imminent future".

(Martin, 1992, p. 8)

L'ambient internacional pot explicar que la crida feta pel CCEP tingué un ressò ràpid a Europa i molt especialment a l'altre indret a on hi havia un govern del Front Popular. Sense les organitzacions obreres europees poc s'hauria fet, però l'Olimpíada de Barcelona no fou una Olimpíada Obrera, no va servir per posar a prova si la traducció dels pactes entre comunistes i socialistes al camp de l'esport s'havia fet sense problemes. Aquí hi trobem una mica de tot. Des de la participació com a grup de suport de la Federación Cultural Deportiva Obrera amb seu a Madrid, fins al rebuig del POUM, un partit comunista, per considerar la Olimpíada com quelcom socialista.

L'Olimpíada Popular no fou una Olimpíada Obrera, com ho seria l'any següent a Anvers. Aquest fet, la manca de concreció dels jocs de Barcelona ha servit per tot tipus d'especulacions.

B. El finançament.

Segons la premsa local de juny i juliol de 1936, el finançament de l'Olimpíada Popular vingué fonamentalment de quatre fonts.

- a) La quantitat més important de diners vingué de la subvenció del govern del Front Popular...de França, el qual va donar 600.000 pessetes, al mateix temps que també mantenia una subvenció anterior per a l'estada dels atletes francesos a Berlín. La premsa barcelonina no especifica les bestretes de la quantitat esmentada, de manera que no sabem si aquests diners eren per pagar les despeses de la nombrosa representació francesa que vindria a Barcelona, o per donar-les als organitzadors de l'Olimpíada Popular.
- b) El govern central d'Espanya, també format per membres del Front Popular en el seu Consell de Ministres del 3 de juliol va decidir a seguir les passes del seu homòleg francès, i va decidir donar una subvenció de 250.000 pessetes per l'Olimpíada Popular " a favor de la qual el govern francès ha fet un estimable esforç" tal com reconeixia el govern espanyol en el comunicat emès a l'hora de fer pública la subvenció. Igual com havia fet el cabinet de Blum, també a Madrid es va autoritzar i subvencionar l'equip de natació i un de Pentatló Modern a fi que poguessin anar a participar als Jocs Olímpics Oficials de Berlín. Amb aquesta decisió quedava clar que, al menys a Europa, no hi hauria boicot als Jocs de Berlín.
- c) El govern de la Generalitat de Catalunya també va decidir la subvenció de l'Olimpíada Popular amb 100.000 pessetes. Justament el divendres dia 17 de juliol, a l'última sessió del Parlament Català abans d'esclatar la guerra es va debatre aquest afer.
- d) L'Ajuntament de Barcelona va posar a disposició del Comitè Organitzador les seves instal·lacions esportives i va decidir que també li donaria una subvenció en metàl·lic. Però cap diari feu esment de la quantitat donada.

C. La participació

Les delegacions que havien de participar a l'Olimpíada Popular ho podien fer a tres bandes: nacional, regional i local. Així hi havia una delegació algeriana, però també una d'Oran. Es trencava d'aquesta manera amb l'estatalisme dels Jocs Olímpics Oficials.

Segons Santacana i Pujadas havien de venir 6,000 atletes, dels quals la meitat eren de les delegacions espanyola, gallega, basca i catalana. Dels altres 3,000, la meitat eren provinents de França.

L'Olimpíada Popular hauria estat pràcticament europea, si no fos per la participació prevista d'una delegació dels Estats Units i d'un equip de 6 atletes del Canadà. També hi havien de participar esportistes d'Algèria i dels protectorats francès i espanyol del Marroc, així com una delegació palestina. Però tant en el cas dels atletes provinents del Nord d'Àfrica com dels de Palestina, es tractava de gent de procedència europea i sense participació d'atletes àrabs o berebers.

3. Percepció: Olimpíada Popular o Setmana del Folklore

El caràcter ambigu de la convocatòria feu que l'Olimpíada Popular tingués molts tipus diferents de lectura tant en el món polític com esportiu, espanyol o internacional.

A. Els organitzadors

L'ambigüitat comença per part dels propis organitzadors. Així en el debat del Parlament de Catalunya del 17 de juliol mentre el diputat socialista Fronjosa diu que el que estava a punt de celebrar-se era una Olimpíada Popular, però un altra diputat el Sr. Fontbernat parla d'Una Setmana d'Esports Popular.

Un tercer nom que apareixeria seria el de "Setmana de l'Esport i del Folklore". La inclusió de la paraula folklore no era només una manera d'evitar problemes i diluir encara més el caràcter d'Olimpíada paral·lela que alguns havien donat al festival esportiu de Barcelona, sinó que corresponia a la realitat. Si mirem els components de les diferents delegacions hi trobarem agrupacions musicals o esbarts dansaires.

B. Els grups polítics

Els Organitzadors de l'Olimpíada Popular no amagaren mai el seu caràcter antifeixista, tot i que no establiren mai clarament el seu caràcter socialista o comunista. Per això la percepció de l'Olimpíada Popular que en feien els partits i la premsa de dretes o d'esquerres era naturalment diferent.

a) Les Esquerres

La postura de les esquerres tant a Espanya com a la resta d'Europa fou favorable a la celebració de l'Olimpíada Popular. Les internacionals esportives obreres també hi donaren el seu suport, tot i que al contrari d'altres cops no l'havien organitzada. Els Jocs de Barcelona eren una bona ocasió per fer veure la protesta del món obrer pels jocs. L'ambigüitat dels objectius feia que es poguessin sentir còmodes els que veien a Barcelona la oportunitat de demostrar la força de l'esport obrer, de la capacitat organitzativa de les

classes treballadores, dels partits d'esquerres, o els que creien que una celebració esportiva com la prevista a casa nostra era una bona manera d'oposar-se als Jocs de Berlín.

En canvi altres sectors minoritaris, com el POUM, no contents amb l'aliança entre socialistes i comunistes creien que esport popular era igual a esport burgès i s'oposaven a l'Olimpíada Popular.

b) Les Dretes

La càrrega ideològica de la convocatòria barcelonina no era ben vista per les dretes. La divisió de l'espectre polític espanyol, i en certa mida també l'europeu, en dos blocs oposats va fer que tant els partits com la premsa favorable als partits de dreta afavorissin els punts de vista dels partits feixistes europeus i ataquessin uns Jocs de Barcelona organitzats per les esquerres. Hi ha un tipus diferent de queixes entre la dreta barcelonina i la de Madrid. Mentre que a la capital es parlava d'una Olimpíada separatista a Barcelona, el diari dretà *La Veu de Catalunya* remarcava que la propaganda de l'Olimpíada Popular es feia en castellà i no en català.

Apart d'aquestes diferències motivades pel fet català, els atacs que feia la dreta a l'Olimpíada Popular coincidien en moltes altres coses i anaven dirigits tant als organitzadors com als participants.

c) L'eix ideològic en funció dels organitzadors

El retret més gran que es feia a l'Olimpíada Popular és que era obra dels comunistes:

"Sota aquest nom que per sí mateix constitueix una manca de correcció, car segons els canons internacionals olímpics es no pot usar sense la deguda autorització s'està anunciant- i en castellà en prospectes que es lliuren al nostre públic- el que estaria més ben dit l'Olimpíada Roja. Perquè tot plegat no serà sinó una exhibició de color vermell en tots els sentits i el seu "clou" serà la presentació de l'equip rus . Per cert que això planteja un veritable conflicte d'ordre legal a aquells esperits de bona fe de casa nostra que atrets per la propaganda que es va fent, es sentiran disposats a concórrre-hi".

"Rússia en esports com en tantes altres coses viu fora de tota relació internacional, i així les seves Federacions- les poques que existeixen no estan adherides a les internacionals i per consegüent els atletes russos no poden prendre part a cap festival esportiu fora de llur país, com tampoc cap atleta de cap país que estigui en possessió dels seus drets com a tal no pot prendre part en una contesa amb russos- per viure aquests esportivament fora de la llei- sota la pena de desqualificació, o sigui suspensió dels drets com a tal"

(*La Veu de Catalunya*, 2/7/72, p. 15)

Un altre adjectiu aplicat era el d'Olimpíada Jueva Internacional. El motius que tenia la premsa dretana per posar-li aquest mot eren tres:

1er- la promesa participació d'una delegació palestina composta exclusivament per esportistes jueus, i una altra de jueus emigrats europeus.

2n.- El govern del Front Popular de França que havia donat la subvenció més gran per l'OP estava governat per Leon Blum, el qual és criticat per *La Veu de Catalunya* del mateix dia 2 de juliol per tenir "un nom tan poc francès com el de Blum i unes característiques físiques de semita tan acusades..."

3er. El president del comitè organitzador havia participat a Europa en actes de protesta pel tracte que el govern de Berlín donava als jueus alemanys.

C. El nom

El nom d'Olimpíada - ni que fos popular- tenia tots els trets de voler ésser un acte de boicot o de protesta en contra dels Jocs Olímpics oficials que estaven a punt de començar a Berlín. Per al diputat de la Lliga Sr. Duran i Ventosa, la celebració d'una Olimpíada paral·lela representava un atac als compromisos internacionals d'Espanya. Per a *La Veu de Catalunya* era tancar la porta en clau a qualsevol possibilitat futura de poder organitzar un Jocs Olímpics a Barcelona:

"Per culpa dels esquerrans i dels comunistes pesará damunt la nostra ciutat un estigma tal, que la impossibilitará PER SEMPRE d'ésser la ciutat de les Olimpíades veritables. Aquest serà l'efecte de la comèdia esportiva, que amb la subvenció oficial del govern del Front Popular es prepara a la nostra ciutat."

(*La Veu de Catalunya*, 7/7/36, p. 9)

D. Els participants

Una altra crítica que es feia a l'Olimpíada Popular era que seria una Olimpíada d'espardenya, de segona classe, amb poca participació d'atletes importants, els quals haurien anat a Berlín. A *La Veu* es diu que mentre els participants es dediquin a fer esports no faran cap revolució. I això llegit avui en dia té un sentit de premonició macabra si pensem que només mancava una setmana perquè comencés el cop d'estat contrarevolucionari que portaria la guerra civil:

"Mentre els comunistes i socialistes de tots els països es distreguin jugant a pilota, boxant, nedant, fent-se tips de córrer, podem estar segurs que no faran la revolució. Perquè ja seria un excés de malícia que la revolució roja hagués d'esclatar durant la Gran Setmana de la Comèdia Olímpica."

(*La Veu de Catalunya*, 7/7/36, p. 9)

3. El món esportiu

La resposta de la família esportiva fou variada tant a Espanya com a Europa. Les federacions tingueren tres actituds diferents. Només la Federació Internacional de Marxa va donar suport a la celebració de l'Olimpíada Popular de Barcelona. La Federació Internacional d'Atletisme Amateur tot i no donar suport a Barcelona va dir que no sancionaria als atletes que hi participessin.. Hi havia algunes federacions nacionals a favor.

A Espanya també hi trobem les mateixes divisions. Segons Santacana i Pujades la única federació que obertament es va oposar a l'Olimpíada Popular fou la d'atletisme, el president de la qual va fer saber a les

federacions internacionals que els atletes espanyols no estaven autoritzats a participar a l'esdeveniment esportiu de Barcelona.

El Comité Olímpic Espanyol (COE) no n'era en un principi favorable. Tampoc ho era el Baró de Güell, representat del CIO. Aquesta postura no pot sorprendre, puix que el CIO estava interessat a afavorir els Jocs de Berlín. Així i tot els membres del COE demostraren tenir un bon sentit polític en no oposar-se frontalment a l'Olimpíada Popular. D'aquesta manera tots aquells que estiguessin en contra dels Jocs de Berlín podrien dedicar-se a preparar els Jocs de Barcelona en comptes de boicotejar els Jocs de Berlín. En certa manera la convocatòria de Barcelona era una garantia que no hi hauria boicot als Jocs de Berlín. Així en la seva reunió del dia 1 de juliol el COE feu el comunicat següent:

"En relació amb les nombroses consultes que han estat adreçades al Comitè sobre l'organització a Barcelona d'unes competicions populars de caràcter esportiu, El COE es considera en el cas de fer públic que, tret tot el que hauria pogut tenir una aparença d'antagonisme amb la significació i abast dels Jocs Olímpics, segons es desprèn de les manifestacions autoritzades que s'han fet públiques recentment- sols pot veure amb satisfacció totes les competicions i certàmens que per llur naturalesa tendeixen el desenvolupament i difusió de l'esport."

(*La Veu de Catalunya*, 3-7-36, pàg 25).

III.- INTERPRETACIONS

1. Berlín vs. Barcelona?

Quins eren els objectius de l'Olimpíada Popular? Quina relació tenia amb l'interès per l'olimpisme a Catalunya?

L'Olimpíada de Barcelona no fou una resposta a la intromissió de la política en el món de l'esport, sinó contra el tipus de política que era afavorit per l'Olimpíada de Berlín. En aquest sentit no emprà el doble llenguatge de les institucions olímpiques, es a dir no va amagar el sentit ideològic dels Jocs Populars.

A un nivell superficial l'Olimpíada Popular tenia moltes coses en comú amb l'olimpisme oficial: mantenia els valors olímpics de companyonia, amateurisme, i solidaritat internacional. També coincidien gairebé els esports, llevat de la inclusió del rugbi, els escacs o la pilota basca, esports aquests no olímpics.

Però a un nivell més abstracte la convocatòria de Barcelona reforçava el caràcter eurocèntric tant dels esports com dels participants i en aquest aspecte no trencava motlles amb l'olimpisme oficial, tot i que es va trencar el monopoli de la participació estatal amb delegacions regionals i locals.

En no haver vist les fonts d'altres països europeus o dels Estats Units, és difícil esbrinar fins a quin punt les organitzacions antifeixistes d'ambdós costats de l'Atlàntic que estaven en contra dels Jocs de Berlín, veieren en Barcelona una oportunitat seriosa d'enfosquir l'èxit de Berlín. Els organitzadors de l'Olimpíada Popular aprofitaren els actes pro-boicot dels Jocs Olímpics per aconseguir adhesions a l'esdeveniment de Barcelona, però no tenim proves per saber fins a quin punt les delegacions esportives disposades a venir a Barcelona ho

feien com a un acte simbòlic de protesta o amb l'objectiu de fer trontollar els Jocs de Berlín.

El que sí sabem és que els Jocs de Berlín foren un èxit i en canvi l'Olimpíada Popular no es va ni començar. Es pot considerar aquest fet com una mostra més de la feblesa- o manca de previsió- de les institucions europees, de l'esquerra en general, en front del perill feixista? Fou el fracàs de Barcelona una mostra més de l'avenç dels feixismes que en no poder o no voler esser aturats, acabarien per fer esclatar una nova guerra? Tot seguit massa especulacions per poder establir si el cas de l'Olimpíada Popular té algun significat en el món de les relacions internacionals d'entreguerres.

Com ja veïrem abans la manca de bel·ligerància de les autoritats olímpiques envers l'Olimpíada Popular es pot interpretar com una manera de salvaguardar els Jocs de Berlín. Una celebració paral·lela dividia les energies, i feia que els opositors a Berlín es preocupessin més per organitzar una festa esportiva alternativa que no pas per boicotejar els Jocs Oficials.

En qualsevol cas caldria repassar el que varen representar els Jocs Olímpics de Berlín a la història de l'Olimpisme. Considerats com una flor que no fa estiu, el seu model ha estat en gran mesura copiat pels organitzadors dels Jocs posteriors.

2. El paper de la Unió Soviètica

És molt significativa l'absència d'una delegació soviètica per participar a l'esdeveniment esportiu de Barcelona. Les interpretacions són diverses. Hom pot argüir que si els atletes no vingueren fou precisament com a mostra de prudència de les autoritats esportives de Moscó, que no volien posar en compromís els altres participants. El fet que els esportistes soviètics no estiguessin homologats dintre les federacions internacionals hauria pogut crear problemes.

Aquesta interpretació perd valor però si tenim en compte que a les Olimpíades Obreres d'Anvers de 1937, sí que hi va haver participació soviètica.

Hi ha però una interpretació més política. Amb l'entrada de la URSS a la SDN hi ha un interès per participar en institucions i organismes internacionals. Encara que l'entrada a la família olímpica no es produís fins als anys cinquanta ja al bell mig de la guerra freda, la postura oficial soviètica era de cada cop més favorable a l'olimpisme, considerat en un principi com exemple d'esport burgès. Així al 1939 es va celebrar un dia olímpic a la URSS. (*Encyclopedia of the National Olympic Committees: The USSR*. Lausanne: CIO, 1979)

La no vinguda a Barcelona podria respondre a aquest interès per no enfrontar-se al moviment olímpic, en el marc d'una política d'estat que per motius ideològics no acostuma a ésser percebuda com a tal sinó com una política partidista. S'ha parlat molt de la paradoxa que representava un Stalin decidit a defensar uns interessos estatals, interessos que eren venut al moviment comunista internacional com si fossin els mateixos que el de la classe obrera.

No està clara la postura de la URSS en relació a l'esport internacional. Estava Stalin interessat a continuar mantenint la creença en l'esport proletari i enfrontar-lo així als Jocs Oficials?

Caldrà estudiar si en els orígens de les dues Internacionals de l'esport obrer hi havia la intenció d'oposar-se a la burgesia o de tenir l'hegemonia dins l'esport obrer i d'aquesta manera enfrontar-se a l'altra internacional esportiva obrera. Si l'objectiu de la creació de la Internacional Roja de l'Esport havia tingut aquesta segona intenció, aleshores hom entén que en un moment en el qual interessava participar en les competicions esportives burgeses, no tindria sentit l'enfrontament amb la internacional Socialista. Per això els objectius dels comunistes de Thorez que anaren a Moscú a 1935 per demanar el vist i plau de Stalin a la seva proposada aliança amb els socialistes, trobaren una resposta positiva.

Encara hi ha una altra interpretació més subtil i que potser es podrà rebatre amb autoritat: si els partits socialdemòcrates europeus eren considerats com burgesos per part dels comunistes, aleshores les polítiques de front popular del moment representaven un pacte amb partits burgesos per fer front al feixisme. I aquesta tendència es faria més planera després de donar per acabada la lluna de mel forçada amb Alemanya després del pacte de Von Ribbentrop- Molotov. L'Olimpisme oficial com expressió de l'esport burgès, deixava així d'esser un enemic.

Als intents de les organitzacions socialistes i comunistes per servir-se de l'esport com una eina amb la qual es pogués dur a terme la lluita de classes, la URSS hi va respondre d'una manera un poc tèbia. Si des de Moscú, la tesi oficial havia estat durant tant de temps la d'oposició tant a l'esport burgès com al que s'anomenava esport socialdemocràtic, ara acabarà per acceptar les regles del joc, es digués CIO o el que vulgueu. El front popular en l'esportiu no va voler dir al final una unió de les dues centrals contra el CIO sinó de fet la seva desaparició. El fracàs de Barcelona, és una mostra no tan sols de la lluita antifeixista i romàntica sinó també de la descoberta dels interessos d'estat aplicats a l'esport. Un cop més l'esport olímpic servia per enfortir el paper de l'estat, però al mateix temps- per molt cruel que pugui semblar poc temps abans d'una guerra, servia per enfortir l'ordre mundial.

3. Les Brigades Internacionals

Fins ara no hem parlat de la suposada relació entre l'estada a Barcelona dels esportistes que havien vingut a l'Olimpíada Popular i la formació de les Brigades Internacionals un pocs mesos després. Segons el testimoni d'alguns participants, hi hagué atletes que en comptes de tornar al seu lloc d'origen es varen afegir a la columna de gent que anava cap al front aragonès. No hem trobat dades però, com tampoc n'hem vist de la possible relació entre la pressió dels atletes de l'Olimpíada Popular i el reclutament posterior de voluntaris per a les Brigades Internacionals. Caldrà doncs una revisió de la informació relativa a la participació de voluntaris estrangers a Barcelona com a resultat directe o indirecte de l'Olimpíada Popular de Barcelona.

4.- Límits a la influència de l'esport en les relacions internacionals

Hi ha crítiques a la influència de la política en l'esport, però no trobem quina manera hi ha de mesurar aquesta possible influència.

Hi ha uns límits a la importància de l'esport en la política, però aquest límit paradoxalment la fa més important en el món de les relacions internacionals. No es pot generalitzar quan hom parla de l'esport com un substitut de la guerra. En qualsevol cas l'esport seria un substitut d'un tipus de guerra considerada com esport. Aquest sentiment d' "aldea global" es ben palès quan hi ha un equip o un esportista que agrada al públic, aleshores, queden oblidades totes les preferències originàries.

Així *El Sol* diu, referint-se al partit Itàlia-Espanya de la Copa del Món de 1934:

"Fue bien significativa la admiración final del público italiano al despedir a los españoles esta tarde con una clamorosa ovación cuando vencidos se retiraban al vestuario"

(*El Sol*, 6/6/34, p. 8)

Finalment, altres problemes es refereixen a la manca d'indicadors que ens permetin valorar d'una manera objectiva els esdeveniments esportius. Aquesta mancança té moltes explicacions. Una d'elles podria ésser la manca de confiança amb la qual es veuen els estudis sobre la relació entre política i esport. Des del camp dels professionals de l'esport trobem queixes per la mescla de política i esport. Naturalment la queixa mostra una tendència política ben concreta. Així per exemple hi ha un article a la revista esportiva *El Sport*, en el seu número de 24 d'abril de 1922, titulat "La política y el foot-ball" (pàg. 6) en el qual es diuen entre d'altres coses:

"Seguramente que este título sorprenderá al lector, que curiosos se preguntará ¿qué tiene que ver el foot-ball con la política? Realmente no deberían guardar relación estas dos manifestaciones activas del hombre, al contrario deberían ser antagónicas ya que el sport es la exteriorización de la fuerza y de la nobleza y la política es la forma hábil de que todas las sociedades y artimañas puedan cristalizar en la realidad. Por el sport el hombre se hace fuerte y se habitua al sacrificio y por la política se corrompe y se acostumbra a la maldad. Por esto deberían ser antagónicos estos dos puntos y sin embargo no es así. Los sportsman sin darse cuenta y por confromarse demasiado han dejado entrar en sus sociedades a los vividores de la política, quienes con habilidosas artimañas han sabido imponerse y hacerse los "amos"...

(*El Sol*, 24/4/34, p. 6)

5. Evolució de l'apropiació nacionalista de l'esport per part de l'Estat

Aquesta evolució té dues vessants:

1) Com més importància es dóna a l'esport més es preocupa el govern de l'estat de crear estructures a nivell estatal, de reglar-lo. Un exemple el tenim amb les voltes ciclistes. En les cròniques dels diaris rarament es troba menció a l'estat d'origen dels corredors. Però a 1935 ja es celebra una Volta Ciclista a Espanya, la qual havia tingut alguns anys de preparatiu. I abans havia començat la Volta Ciclista a Catalunya.

2) L'esport pot servir com un dels substituïts cohesionadors del nacionalisme estatalista. A Espanya el nacionalisme seria un factor de cohesió i de modernització de l'estat, un estat que no fou creat per la voluntat

d'elits nacionalistes, com fou el cas de les reunificacions italianes o alemanyes, o per revolucions com la francesa, sinó per un procés més llarg. L'Estat Espanyol com un complex institucional burocràtic i centralista sota la direcció d'un conjunt de forces encapçalat per allò que els historiadors han anomenat la nova oligarquia.

La cohesió social s'havia aconseguit tradicionalment mitjançant la identificació emotiva de la població amb el fet religiós. El naixement dels estats moderns europeus va fer que la identificació passés al monarca. Però les revolucions francesa i americana trencaren aquest "patriotisme" religiós o dinàstic. Calien noves justificacions per demanar la lleialtat a l'Estat.

D'altra banda el suposat monolitisme religiós peninsular també fou qüestionat a la llarg dels segles XIX i XX. Amb l'arribada de la segona república pujarien al poder alguns dels teòrics d'aquest nou nacionalisme d'estat, al qual l'esport els podria servir. Un dels seus exponents, Manuel Azaña, arribaria a ésser president de la República Espanyola. Azaña creia que els causants precisament de la desnacionalització d'Espanya havien estat la monarquia i l'Església, dues institucions que formaven la base de les teories nacionalistes conservadores de Balmes o Donoso Cortés.

Aquest nacionalisme espanyol intentarà capgirar la percepció que dels nacionalismes perifèrics tenia el centre. Si per als autors conservadors tot el que feia olor a separatisme era conseqüència de les influències estrangeres disposades a acabar amb la unitat "nacional" espanyola, en canvi per als nacionalistes reformistes el que importava era el futur, un projecte en comú al qual no podrien fer por els nacionalismes no estatals, massa preocupats pel passat.

Aquesta doble interpretació del nacionalisme podria servir de base d'estudi per formular hipòtesis relacionades amb l'evolució de l'esport a Espanya i la intensa vida esportiva a Catalunya i Euskadi de començaments de segle.

BIBLIOGRAFIA

- ALEXANDRAKIS, Ambrose; March Krotge. "The Dialectics of the International Olympic Committee", *International Review for Sociology of Sport*, 29/4 (1988), p. 325-326.
- BOSCH, Alfred. "Barcelona i l'Olimpisme", *L'Avenç*, no. 92 (1986), p. 32-38.
- BULL, Hedley. *The Challenge of the Third Reich*. Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Cien años de prensa deportiva en Cataluña*. Barcelona: Seix Barral, Ayuntamiento de Barcelona, 1972.
- Enciclopedia mundial del fútbol*. Barcelona: Oceano, 1981.
- EGIDO, M. A. *Política exterior de la Segunda República Española*. Madrid: Universidad Nacional a Distancia, 1990.
- ESCAMILLA, Pedro. *El Mundial de fútbol: su historia*. Madrid: Miñón, 1982.
- FISHWICK, Lesley. "Socialization revisited", *Quest*, vol. 39 no. 1, abril 1987.
- FONTAINE, André. *Histoire de la Guerre Froide. Volume 1: De la révolution d'octobre à la Guerre de Coré 1917-1950*. Paris: Fayard, 1965.
- GILLET, Bernard. *Historia del deporte*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1971.
- GIRALT, René, "Reflexions sur la methodologie de l'histoire des relations internationales. L'exemple des relations franco-espagnoles", in *Españoles y franceses en la primera mitad del siglo XX*. Madrid: CSIC, 1980.
- Gran Enciclopedia de los Deportes*. Móstoles: Cultural, 1987
- GUTTMANN, Allen. *The Games must go on: Avery Brundage and the Olympic Movement 1887-1975*. Columbia: University Press, 1984.
- HALLIDAY, Fred. *The Making of the Second World War*. London: Verso, 1982.
- HART-DAVIS, Duff. *Hitler's Games: the 1936 Olympics*. London: Century, 1986.
- HOBERMAN, John M. *Sport and political ideology*. London: Heinemann, 1984.
- HOLMES, Judith. *Olympiaden 1936. Hitlers propagandatriumf*. Stockholm: Aldus, 1973.
- KULINKOVICH, Konstantin A. "Politics and sports between the world wars", *IOCSH Seminar 1984, Sport and Politics 1918-139/49*. Oslo: Universitetsforlaget A.S., 1985, p. 31-38.
- LUCAS, John. A. "The Modern Olympic Games: fanfare and philosophy, 1896-1972", *Quest*, Spring issue, June 1974, p. 6.
- MANDELL, Richard D. *The Nazi Olympics*. New York: Macmillan, 1971.
- Sport. A cultural history*. New York. Columbia University Press, 1984.
- MARCO GIL, Jaume. *De Punta de N'Amer a St. Cyprièn. La Olimpíada del 18 de Julio de 1936*. Palma de Mallorca: l'autor, 1990.
- MARTIN, Paul K. "Spain's other Olym pics", *History today*, vol. 42, August 1992, p. 6-8.
- MARTÍNEZ DIAZ, Nelson. *Los Campeonatos mundiales de fútbol (1930-1982)*. S.l.: Altalena, 1982.

- MATEU, Jordi. "1913-1923: Catalunya lluita per entrar a la família olímpica", *Avui*, 28 de maig de 1989.
- MERCE VARELA, Andreu. *Pierre de Coubertin*. Barcelona: Edicion 62, 1992.
- NIN, Andreu. *Las Organizaciones obreras internacionales*. Barcelona: Fontamara, 1978.
- Olimpiadas: de Atenas a Barcelona'92*. Móstoles: Cultural, 1987.
- PLANELLS INDURAIN, José Maria. *Gran enciclopedia de los deportes*. Barcelona: l'autor, 1983.
- PORTER I MOIX, Josep i Albert Suñé i Ysamat. *100 anys d'esport català (1988-1988)*. Barcelona: Avui, Generalitat de Catalunya, 1988.
- PROKOP, Ulrike. *Olimpiade dello spreco e dell'inganno*. Roma: Guaraldi, 1972.
- ROSCH, Heinz-Egon. *Politik und sport in geschichte und gegenwart*. Würzburg: Verlag Plötz, 1980.
- SANTACANA, Carles i Xavier Pujadas. *L'Altra Olimpiada Barcelona'36. Esport, societat i política a Catalunya (1900-1936)*. Badalona: Llibres de l'Índex, 1990.
- SANUY VALDELLOU, Miquel. *El Siglo del deporte*. Barcelona: Difusora Internacional, 1986.
- STEINBERG, David A. "The Workers' sport internationals 1920-1928", *Journal of contemporary history*, vol. 13 (1978), p. 233-251.
- TORRENT, Joan i Rafel Tasis. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966.
- ULRICH, Klaus. *Coubertin: leben, denken und schaffen eines humansiten*. Berlín: Sportsverlag, 1982.
- VERDU, Vicente. *El Fútbol: mitos, ritos y símbolos*. Madrid: Alianza editorial, 1980.
- WOHL, Andrzej. *Die Gesellschaftlich: historischen grundlagen des burgerlichen sports*. Köln: Pahl-Rugentstein, 1973.